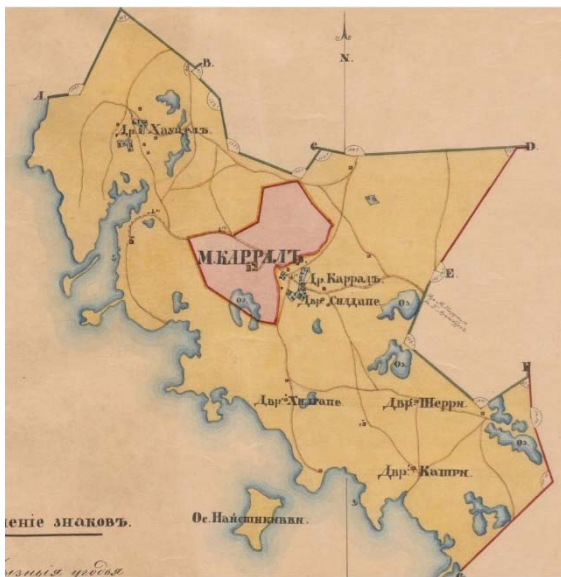

3.14. Karala küla

3.14.1. Asustuse kujunemise ajalugu

Karala küla on moodustatud kunagise Karala mõisa tuumikalale koos ajaloolise Karala sumbkülaga kunagisest mõisast idas. Karala mõisale kuulusid peale Karala küla veel rahvusparkis olevatest maadest osa Suure Vilsandi saarest, Naistekivimaa saar ja vahetult rahvusparkiga piirnev Austla küla.

Täna rahvusparki jääv Karala küla osa on ajalooliselt asunud Atla mõisa maalidel ehk väljaspool Karala mõisale kuuluvat ala kuni 19. saj keskpaigani. Asustust Karala küla rahvusparki osas ei ole kajastatud 1800. a kaartidel²⁷¹. Karala mõisa maade kaardid aastatest 1834²⁷² 1856²⁷³ ja 1859²⁷⁴ aga näitavad Niidi talu olemasolu kui vabadiku kohta (*Lostreiber Nidi*).

Joonis 124. Väljavõte Karala mõisa 1859. a kaardist, kus on näidatud mõisamaad (roosaga) ja külamaad (kollasega) tänaustes Karala ja Austla külas. Rahvusparki kuuluvad maaüksused on veel Atla osa. EAA, f 3724, n 5, s 2190, l 1k.

²⁷¹ nt EAA, f 2072, n 3, s 61dd, l 1k, EAA, f 2072, n 3, s 72, l 1k, EAA, f 2072, n 3, s 103, l 1k.

²⁷² EAA, f 2072, n 3, s 85, l 1k.

²⁷³ EAA, f 2072, n 3, s 85, l 1k.

Üheverstalisel kaardil ning hilisematel on 1943. ja 1946. a Maa-ameti kaardiserveri kaardil on lisaks ära toodud Suureniidi talu Niidist u 50 m idas. Suureniidi on tänaseks hävinud.

Sõdadevahelise vabariigi ajal lisandus kahele Niidi talule veel koolimaja Peetri maaüksusel, mis kajastub nii 1943. ja 1946. a Maa-ameti kaardiserveri kaardil.

Pärast sõda oli Karala külas *Lääneranniku* kolhoos ehk põllumajanduslik artell (1960. a Kingissepa rajooni põllumajanduslik kaart²⁷⁵) ja 1970ndatest *Lümanda* sovhoos (1977. a kaart²⁷⁶). 1977. a kaardi järgi hõlmas Karala küla administratiivselt osaliselt täna Atla küla ja täielikult Austla küla, kuid 1989. aastaks on kaardil muudetud piirides ära toodud ka Austla küla, mis ulatus ka tänastele Atla küla maadele Elda poolsaarel²⁷⁷. Rahvusparki jääv Karala küla osa on mõlemal kaardil jätkuvalt Karala küla all.

Suureniidi hävis pärast sõda. Koolimaja aga hävis 1990. a paiku (hoone on olemas veel 1988. a kaardil, kuid puudub 1998. a ortofotol). Hoonest on säilinud vundament Peetri katastriüksusel.

Foto 228. Endise koolimaja trepi jäänused Peetri maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

²⁷⁴ EAA, f 3724, n 5, s 2190, l 1k.

²⁷⁵ ERA, f T-6, n 5, s 44, l 5k.

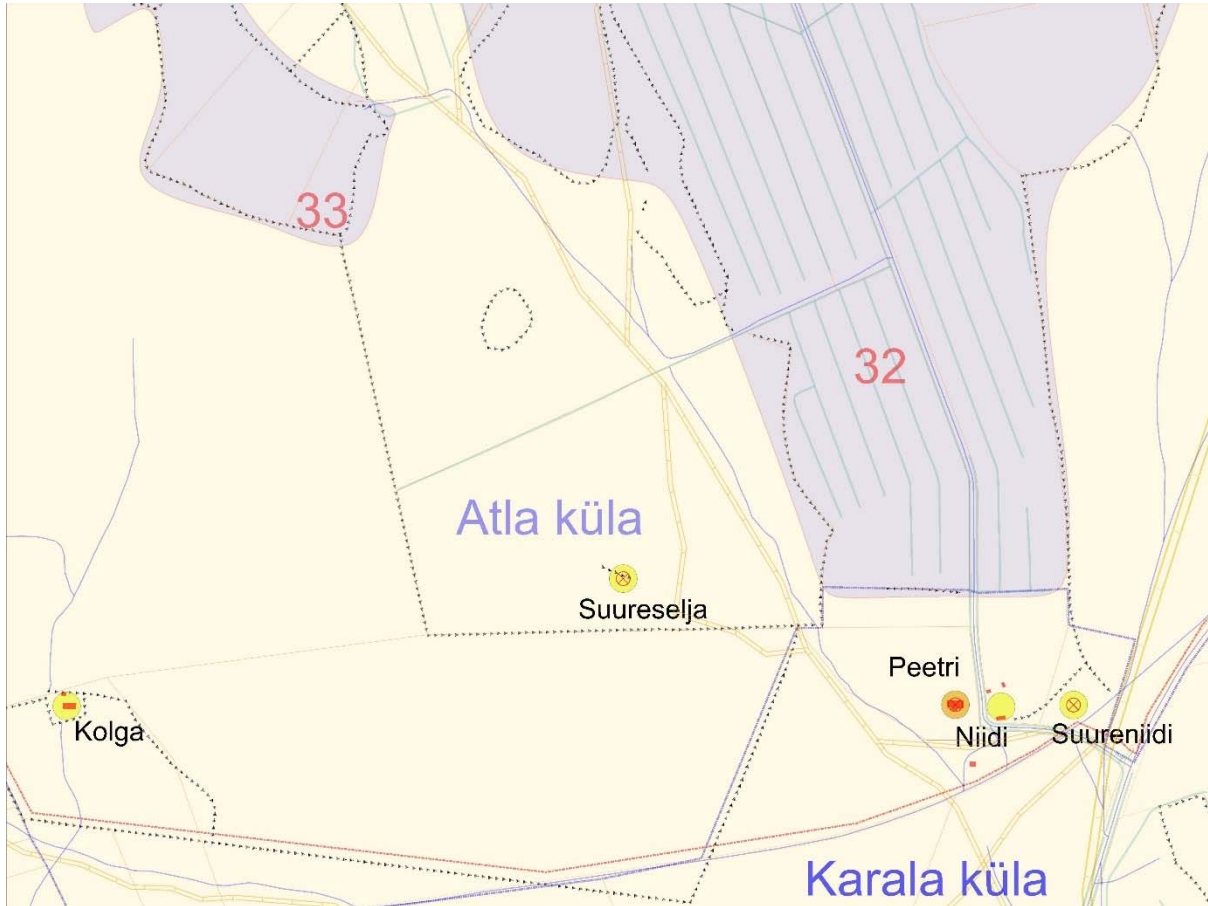
²⁷⁶ ERA, f T-6, n 5, s 70, l 4k.

²⁷⁷ ERA, f R-10, n 45, s 8502, l 4k.

Niidi koht, kui ainuke asustatud maaüksus Karala küla rahvusparki osas, on täna kasutusel suvemajana.

Karala külast jääb rahvusparki veel Naistekivimaa saar, mis asub ülejäänud

rahvuspargist eraldatuna lõunas. Viimasel ei ole asustust olnud (vt nt u 1800. a kaarti²⁷⁸, *Naiste Kiwwi Maa* või 1856. a kaarti²⁷⁹, *Naiste kiwwi*).

Joonis 125. Karala küla rahvusparki jääva osa ja selle lähiümbruse talukohtade vanuseline areng ja paiknemine, samuti küla ilmekad pärandkooslused (lilla ala). Küla tuumik jääb rahvuspargist välja lõuna poole. Lisaks on joonisel näidatud Atla küla rahvusparki jääva osa külaala (pruun), kus on lubatud ka uushoonestus. Joonisel on ajaloolised talukohad (värvilised sõõrid, punase ristiga hävinud kohad), ajaloolised teed (kollane), tänapäevased teed (tumesinine), tänapäevased katastripiirid (ruuge), külapiiir (sinine katkendjoon), rahvusparki piir (punane katkendjoon), tänapäevane hoonestus (punane) ja kiviaiad (must täpipoon). Tingmärkide seletust vt Joonis 9, lk 40.

3.14.2. Hoonestus

Karala küla rahvusparki jäävas osas on vaid üks osaliselt säilinud talu, mida kasutatakse hooajaliselt. Säilinud on kaks hoonet, kuid korralikku elamut ei ole.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa hoonestuse kohta vt ptk

3.17.2, lk 289. Põhjalikumad soovitused ehitustöödeks on esitatud ptk 3.17.3 lk 322.

²⁷⁸ EAA, f 2072, n 3, s 58, l 1k.

²⁷⁹ EAA, f 3724, n 5, s 2189, l 2k.

Foto 229. Niidi hooajalise elamuna kasutatav hoone.
Foto Mart Hiob 2016.

Foto 230. Hävinud hoone vundament Niidi maaüksusel.
Foto Mart Hiob 2016.

3.14.3. Militaar- ja merepärandi objektid

Karala küla rahvusparki jääva osa piiril kulgeb kunagise raudtee koridor, mille algne kasutusosttarve oli sõjaline. Raudteetamm kasutatakse antud kohas kohaliku teena. Karala

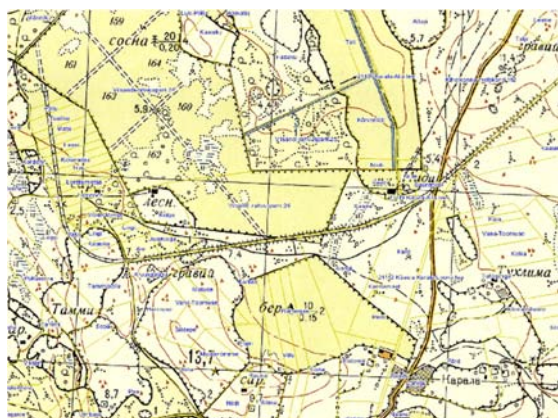
külalt kirdesse on aga raudteele ehitatud Käesla-Karala-Loona maantee.

Kuna Karala küla rahvusparki jääv osa ei piirne merega, ei ole alal merepärandi objekte.

3.14.4. Teedevõrk

Karala küla rahvusparki osa läbib lõunapoolne juurdepääs Atla külale. Tegemist on sõdadevahelise vabariigi ajal rajatud teekoridoriga, kui kraavitusega kuivendati Atla küla lõunaosas asuv piirkond. Varasem teekoridor, mis kulges külla lääne poolt, on kasutusest väljas.

Rahvusparki piir on asetatud kunagisele raudteetammile, millel ida pool kulgeb Käesla-Karala-Loona tee. Loona poolt edela suunas tulev raudtee pööras endise Suureniidi talu juurest läände, kulges veel u 1,7 km ja lõppes järsu pöördega põhja suunas. Raudteetamm on selles lõigus osaliselt kasutusel kohaliku teena.

Joonis 126. Väljavõte Eesti 1959. a kaardist asetatuna tänapäevasele katastrikaardile. Kaardil on näha uus lõunapoolne juurdepääs Atla külale ja raudtee kulgemine Niidi talust lõunas. Samuti on kaardil näha metsniku koht (леч.), tänane Kolga Alta külas. Allikas Maa-amet.

3.14.5. Sadamakohad, lautrid

Kuna Karala küla rahvusparki jääv osa ei oma kokkupuudet veekoguga, ei ole alal ka sadamakohti ega lautreid.

3.14.6. Kiviaiad

Karala küla rahvusparki jäävas osas asuvad tugevasti lagunenud kiviaiad Niidi talu ja endise Suureniidi talu vahel ning samuti küla lääne- ja põhjapiiril.

Valdav osa Karala küla kiviaedadest asub külatumikus, mis on rahvuspargist lõunas.

Foto 231. Lagunenud kiviaed Niidi maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

3.14.7. Sillad ja merepärandi objektid

Kuna Karala küla rahvusparki jääv osa ei oma kokkupuudet veekoguga, ei ole alal ka sildu, sadamakohti ega lautreid.

3.14.8. Ilmekad pärandkooslused

Avatud ala, mis on säilinud sõdadevahelise vabariigi aegsetest kuivendustöödest, algab Atla küla piiril. Peale Niidi taluõue ja endise koolimaja võsastunud ümbruse on Karala küla rahvusparki jäävas osas mets.

Eesti Maaülikooli 2014. a töö „Matsalu ja Vilsandi rahvusparki maakatte andmebaasi koostamine ning ajaloolise maakasutuse analüüs ja tsoneering“, kus Karala küla rahvusparki jäävas osas on I klassi maastikena määratletud Niidi taluõue ja puisniidulaadne ala, kuid tegemist on siiski pigem metsaga.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa ilmekate pärandkoosluste kohta vt ptk 3.17.3, lk 322.

Joonis 127. Väljavõte Eesti Maaülikooli 2014. a tööst „Matsalu ja Vilsandi rahvusparki maakatte andmebaasi koostamine ning ajaloolise maakasutuse analüüs ja tsoneering“. I klassi maastikud Karala küla rahvusparki jäävas osas. Joonisel on näidatud I klassi maastikud, mis võivad olla nii rohumaad (suures osas endised karja- või põllumaad), puisniidulaadse alad puude ja põõsastega, mets ja säilinud taluõue. Rahvusparki piir on punase joonega, külapiir musta joonega.

3.14.9. Muinsuskaitsealused objektid

Karala külas ei asu muinsuskaitsealuseid objekte.

3.14.10. Elanike küsitluse tulemused

Elanike vähese arvu tõttu (rahvuspargis vaid üks hooajaline elamu) ei ole Karala küla elanikke küsitletud.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa elanike küsitluse kohta vt ptk 3.17.5, lk 337.

3.14.11. Väärtuslike külaosade ettepanek

Käesoleva analüüsi tulemusena jõuti järgnevas tabelis antud seisukohale Karala küla rahvusparki piiridesse jääva osa väärtuslikkuse tasemes. Tabelis on esitatud väärtuslikkuse kriteeriumid vastavalt metoodikas väljatoodule (ptk 2.6).

Karala külas on rahvusparki jäävas ainukeses talus ei ole märkimisväärseid hooneid. Kuna küla rahvusparki jäävas osas ei ole

väljakujunenud asustusstruktuuri, vaid tegemist on pigem ühe säilinud taluga, on Karala külas lubatud ajalooliste kohtade taastamine (soovitavalt võimalusel ajaloolistel vundamentidel) ja uusi kohti rajada ei ole soovitatav. Hästi põhjendatud puhkudel (nt juurdepääs, ehitusala loogiline asukoht, topograafilised eripärad) on lubatud ka erandlikud lahendused.

Tabel 18. Karala küla väärtuslikkuse analüüs vastavalt eelnevalt määratletud kriteeriumitele.

Kriteerium	Hinnang
I Unikaalsus, erakordsus	Karala küla rahvusparki jääv osa on ajaloolise külastruktuuri ääremaal – tegemist on kahe küla piiril asuva alaga, kus on olnud üksikud talud, mistõttu ei saa küla rahvusparki jäävat osa lugeda erakordseks. Seetõttu on tegemist madalaima väärtuse tasemega.
II Ehitiste väärtuslikkus	Karala küla rahvusparki jäävas osas ei tuvastatud väärtuslikku hoonestust. Tegemist on madalaima tasemega.
III Elanike ja omanike hinnang oma küla(osa)le	Karala küla rahvusparki jäävas osas ei ole alalisi elanikke – on vaid üks hooajaliselt asustatud talu. Elanike vähese arvu tõttu ei ole uuritud kohalike hinnangut.
IV Kultuurimaastike iseloomustus	Karala küla rahvusparki jääv osa on metsastunud. Tegemist on madalaima tasemega.
V Asustusjälgede säilivus	Karala küla rahvusparki jäävas osas on osaliselt säilinud üks tsaariaegne talu ja koolimaja vundament. Tegemist on madalaima tasemega.
VI Visuaalne ühtsus, rikkumatus	Metsastumise tõttu on vaated kinni kasvanud. Veidi avatud ala on taluüel ja sellest lõunas. Tegemist on madalaima tasemega.

